

הרב יהודה זולדן

גיליון מס' 41

מסכת פסחים דפים לו-מב

י"ב-י"ח טבת, פרשת ויחי, תשפ"א

חסה - מרור לא מר

(פסחים לט ע"א)

בנוגע לירק המרור אותו יש לאכול בליל הסדר - במשנה נזכרו חמישה מינים של צמחים מרים, וביניהם נזכר גם חזרת. בשני התלמודים הוסבר שחזרת הכוונה לחסה (במהלך השנים נקרא שורש הכריין החרוף והלבן שלפעמים נצבע במי סלק, בשם חזרת. אך כאמור כוונת המשנה היא לחסה המצויה). החסה שאנו מכירים היא לא כל כך מרה, אך היא יכולה להיות מרה ואף מרה מאד ככל שהיא תישאר יותר זמן באדמה. כיום לאחר זמן קצר ביותר, החסה מוצאת מן האדמה, ונמכרת בשווקים ועל כן היא לא מרה. אם ככה, מדוע אנו אוכלים חסה בליל הסדר כשהיא לא מרה?

כאמור במשנה נזכרו חמישה מינים של צמחים מרים. האחרון שבהם נקרא מרור. יושם לב שרש"י מסביר שהכוונה לירק מסוים ולא לתואר כללי לכל ירק שהוא מר.

פסחים לט ע"א

משנה. ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחזרת, בתמכא, ובחרבנינא, ובעולשין ובמרור.

גמרא. חזרת - חסא... מרור - מרירתא. (רש"י: חסא - ליטוגא... מרירתא - אמירפוו"ל והיא פופרץ)... אחרים אומרים: כל ירק יש לו שרף ופניו מכסיפין. אמר ר' יוחנן: מדברי כולן נלמד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין. אמר רב הונא: הלכה כאחרים... רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דהוה מהדר אמרירתא. (רש"י: פופרץ). אמר ליה מה דעתך דמרירין טפי, והא חזרת תנן? ותנא דבי שמואל חזרת? ואמר רב אושעיא מצוה בחזרת? ואמר רבא מאי חזרת חסא, דחס רחמנא עילוון? ואמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן למה נמשלו מצריים כמרור, לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה, אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה? אמר ליה: הדרי בי.

צורבא הדף היומי

- ע"פ אחרים, מה המכנה המשותף לירקות מרים שראויים למרור?
- הסבר את חמשת הטיעונים שאמר רבינא מדוע חזרת עדיפה על פני כל המינים האחרים הנזכרים בסוגיה.

נעיין בדרשת המכילתא על חמשת מיני המרור ובסוגיה המקבילה בתלמוד ירושלמי.

מכילתא דר' שמעון בר יוחאי, שמות יב, ח

על מצות ומרורים - ריבה כאן מרורים הרבה: החזרת, העולשין התמכה החרחבינא והמרור.

ירושלמי פסחים ב, ה

משנה. ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו: בפסח בחזרת ובעולשין ובתמכה ובחרחבינה ובמרור

בחזרת - חסין... ובמרור ירק מר ופניו מכסיפין ויש לו שרף. התיבון הרי חזרת מתוק הרי אינו קרוי חזרת אלא מתוק? ר' חיי' בשם ר' הושעיא: כל עצמן אין הדבר תלוי אלא בחזרת. מה חזרת תחילתה מתוק וסופה מר, כך עשו המצריים לאבותינו במצרים. בתחילה "במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך" (בראשית מז, ו), ואח"כ "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים" (שמות א, יד).

- הסבר את דברי ר' חייא בשם ר' הושעיא: "כל עצמן אין הדבר תלוי אלא בחזרת", ובמה הסבר זה מסייע למצב בו הירק אותו אוכלים אינו מר, אם כי הוא נחשב לירק מריר.

רמב"ם הל' חמץ ומצה ז, יג

מרורים האמורים בתורה הן: החזרת והעולשין, והתמכה, והחרחבינה והמרור. כל אחד מחמשת מיני ירק אילו נקרא מרור. ואם אכל מאחד מהן או מחמשתן כזית יצא.

הרב יוסף קארו, בית יוסף, טור אורח חיים סימן תעג

"אמר ר' הושעיא: מצוה בחזרת" (פסחים לט ע"א). ולא ידעתי למה השמיטו הרמב"ם. אולי שהוא מפרש מצוה נמי בחזרת אע"פ שהיא מתוקה ואין בה מרירות.

- ע"פ הפתיחה של הרמב"ם נראה שהרמב"ם שאב את דבריו מהמכילתא. הסבר בהנחה זו, והשב במה דומים דברי הרמב"ם לדברי המכילתא.
- נראה גם שהרמב"ם פסק כאן כירושלמי. בסס הנחה זו, ועל פי הנחה זו השב מדוע הרמב"ם לא ציין שמצווה בחזרת.

נראה שהמכילתא והירושלמי ובעקבותיהם הרמב"ם נצמדו למיני המרור שנזכרו במשנה, מפני שרק הם מתאימים להגדרה הכללית של המרור, תחילתו מתוק וסופו מר, או תחילתו רך וסופו קשה, ולא רצו להרחיב זאת למינים נוספים אחרים שהמאפיין שלהם

צורבא הדף היומי

הוא המרירות בלבד, ואין הם תואמים לדרשות המסבירות את תוכן מצות מרור. אך החזון איש למד אחרת מהגמרא בבבלי, והסביר אחרת את הירושלמי.

הרב אברהם ישעיהו קרליץ, חזון איש, אורח חיים סימן קכד

"מאי דעתך דמרירן טפי" (פסחים לט ע"א). מבואר דעיקר המצווה להטעים מרירתא, ולפיכך מן המובחר שיהא מרירתא טפי. ואמר לקמן: "כללו של דבר כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו, וכל שאין בו טעם מרור אין יוצאין בו". ולקמן (פסחים קטו ע"ב) "לא נשהי איניש מרור בחרוסת ... ובעינן טעם מרור וליכא", ושם: "בלע מרור לא יצא", ויש גורסין "יצא", משום דטעים טעם מרור גם בבליעה. אבל בלע מצה ומרור לא יצא, ופירש רש"י משום דלא טעים טעם מרור.

ויש לעין דאמר בירושלמי בסוגיין "התיבון הרי חזרת מתוק הרי אינו קרוי חזרת אלא מתוק? ר' חיי' בשם ר' הושע'י: כל עצמן אין הדבר תלוי אלא בחזרת. מה חזרת תחילתה מתוק וסופה מר", ומשמע לכאורה דיוצאין בחזרת שלקטה בעודה מתוק משום שסופה מר. וקשה דאם כן בחזרת הדין נותן דמותר לשהויי בחרוסת ויוצאין בה בבלע מצה ומרור ויוצאין בה בכבושין? ועוד דמנא ליה דיוצאין בה במתוק, הלא מדיוצאין בשאר ירקות שתחילתן מר, חזינן דעיקר המצוה לזכר המרירות, אע"ג שאין בהן זכר של תחילתן מתוק. ומנא ליה לצאת במתוק והרי התורה אמרה "על מרורים יאכלוהו" (שמות יב, ח)? ועוד מנא ליה בגמרא לפרש משנתנו דיוצאין בחזרת בעודו מתוק? ועוד רב אחא בריה דרבא דלא ידע טעם דחזרת, איך ניחא ליה דינא דחזרת, ועל כן היה סבור דאין יוצאין בתחילתו, ואין סברא שלא ידע עיקר הדין דיוצאין במתוק.

ולכן נראה דגם בירושלמי סבור שאין יוצאין בחזרת עד שיפול בו המרירות. אלא דקשיא ליה כיוון שנגמר פריו ועדין אינו מרור ואין יוצאין בו, היה לן למעוטי שאינו בכלל מרורים דקרא, וצריך לאכול דבר שמתחילתו ועד סופו מר, וזה מרמז טפי על מרירות השיעבוד. ומשני דאדרבה במה שתחילתו מתוק וסופו מר, נזכר טפי שיעבוד מצרים, ולעולם אין יוצאין בו אלא בשכבר נפל בו המרירות. והא דאמר הרי אינו קרוי חזרת אלא מתוק, אפשר דרצה לומר דעיקר שימוש החזרת הוא קודם שהומרר, וחזרת שנקרא בפיות בני אדם ושמשמין בו הוא המתוק, ולפיכך מסתבר שאינו בכלל מרורים דקרא. והנה החכם צבי סימן קיט כתב דהוא סלאט בלע"ז (חסה), וצריך להזהר שלא לצאת בו עד שיתמרר ובסופו הוא מר כלענה, כמו שכתב החכם צבי שם, וצריך ליקח קודם שיתמרר כל כך.

- הסבר את ההוכחה של החזון איש מסוגייתנו שנדרש שהמרור יהיה מר, וכן מהאמור בגמ' בפסחים קטו ע"ב.
- הסבר את קושיות החזון איש על ההבנה הפשוטה של דברי הירושלמי, שאין צורך שהירק יהיה מר, וכן ממעשיו של רב אחא בריה דרבא?
- הסבר את שאלת הירושלמי ואת התשובה ע"פ ביאורו של החזון איש.
- השב על הוכחתו של החזון איש מסוגייתנו ומהגמרא בפסחים קטו ע"ב, ועל ביאורו את הירושלמי.

צורבא הדף היומי

כאמור לעיל, מפשט הבבלי והירושלמי יש ללמוד שאין עיקר כוונת מצות אכילת מרור, שגם אנחנו נחוש מידת מה של צער וכאב כהזדהות עם השעבוד, אלא שנעמיק בתוכן הדרשות, ונבין את תהליך השעבוד במצרים. היה מתוק ובסופו מר, רך וסופו קשה, ובשיא השעבוד התהפך הגלגל, ולבסוף באה הגאולה. אשר על כן, ניתן לאכול חסה כדי לקיים מצות מרור גם בזמן שהיא עדין לא מרה, מאחר שהכלל הוא שיש לאכול ירק ש"סופו מר" שהוא מסוגל להיות מר, וכאמור חסה ששוהה זמן רב באדמה תהיה מרה. בקהילות ישראל בגלויות השונות, לא תמיד היה חסה או ירק מר אחר בימי חג הפסח. באירופה למשל קר מאוד בימי החורף, ולא ניתן לגדל שם חסה הזקוקה לחום. שורש התריין הוא חריף ולא מר, ומחוסר ברירה היו לוקחים אותו. שורש זה גדל בקיץ, והיו שומרים אותו עד ימי חג הפסח שאחרי. היו שזיהו את התריין עם ירק התמכא שנזכר במשנה.

הרב יום טוב ליפמן הלוי, תוספות יום טוב, משנה פסחים ב, ו (פסחים לט ע"א)

ואנו רגילים לפתרו בתמכא, שהוא מה שקורין בלשונות אחרים קרי"ן. וכן הוא מפורסם בדברי האחרונים זלה"ה.

אך לא הכל הסכימו לזיהוי התריין כתמכא ומה גם שהתריין חריף ולא מר ולא ניתן כלל לאכול ממנו כזית. אשר על כן כתבו שיש לאכול חסה גם כשהיא לא מרה. החזון איש ציין לדברי החכם צבי בענין זה.

הרב צבי אשכנזי, שו"ת חכם צבי סימן קיט

לזכות את הרבים בענין מצות אכילת מרור, ראיתי כי טוב להודיע שהחזרת השנוי במשנתנו ובלשון חכמים חסא שמצוה לחזור עליו כי הוא הראש וראשון השנוי במשנתנו... ואין בו שום ספק ופקפוק בעולם ויש לו הסימנים האמורים בגמ' שרף ופניו מכסיפין ותחלתו רך וסופו קשה ותחלתו מתוק וסופו מר כלענה. ומפני שבארצות אשכנז ופולניא שהן קרות אינו מצוי בזמן הפסח לא הורגלו לקחתו לחובת מצות מרור, או מפני שלא היו בקיאין בטיב פתרון שמות הירקות כאנשי ארצות הקרובות לארץ ישראל ובבל לא ידעו מה הוא, ולקחו הקרי"ן שהוא תמכא לפי דברי מקצת חכמים. ונפק מיניה חורבא, כי הן רבים עתה עם הארץ שאינם אוכלין אפילו כחצי זית מחמת חורפיה, ושהוא מזיק באכילתו חי ומבטלים מצות מרור, ואף החרדים אל דבר ה' ואוכלים כזית מהקרי"ן מסתכנים בו. כי באמת במקום שחזרת שהוא האלטיגא סלאט (חסה) שכיח כמו בערי אמשטרדם והמבורג ושאר ערי אשכנז אף שהוא עודנו קטן מאוד, קורא אני על הקרי"ן

סכנה ואין בו מצוה וכל אשר נגע אלקים בלבו יקיים מצוה כתיקנה ויקנה האלטוגא סאלאט לשם מצות מרור אף אם הוא ביוקר.

צורבא הדף היומי

הלכה למעשה

הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחווה דעת חלק א סימן יח

שאלה: עלי החסא, (חזרת), שמצויים בהם תולעים, האם בכל זאת יש לקחת אותם לסדר ליל פסח למצות מרור ולכורך, לאחר בדיקת העלים מהתולעים, או יש להעדיף עליהם את התמכא שאין תולעים מצויים בו?

.... ובקונטרס דברי זאת חלק י"ט (דף כ"ז ע"א), הביא בשם הגאון הרידב"ז, שיש למנוע מלצאת ידי חובת מצות מרור בחסא, מפני שאינו מר, אך סיים שהגאון ר' אברהם אהרן יודלויץ, מחבר הספר שו"ת בית אב, בספרו דורש אב (פרשת ויקרא), חולק על הרידב"ז ומתיר לצאת ידי חובת מרור בחסא אף על פי שהוא מתוק על כן. (וכן פסק בשו"ת בית אב חאו"ח סימן ע"ד). ובשו"ת תירוש ויצהר (סי' קי"ז) הביא דברי הרידב"ז, וכתב ליישב מנהגינו שלוקחים החסא למצות מרור, מפני שעכ"פ השורש של החסא מר. ועוד שאחר ששוהה בקרקע נעשה מר. ושכן נהג הגאון רבי חיים מצאנז לצאת ידי חובה בחסא ע"ש. ומה שכתב הגאון בעל חזון איש (סי' קכ"ד) שצריך שישהה החסא בקרקע עד שיתמרר ואז יוצאים בו ידי חובה, במחילה מכבוד תורתו אין דבריו מחוורים להלכה, אלא כל שבמינו יכול להגיע לכלל מרירות, יוצאים בו ידי חובה גם כשהוא מתוק, וכמו שמתבאר מדברי הראשונים הנ"ל. וכל הלכה הרופפת בידיך צא וראה היאך הצבור נוהגים ונהוג כן. (ירושלמי מעשר שני פרק ה' הלכה ב'). וכבר פשט המנהג בארץ ישראל ובכל ומצרים וסוריה, לצאת ידי חובת מצות מרור בחסא וכן עיקר וזה ברור.

אולם אין ספק שהמקיים מצות מרור כהלכתה בחזרת, עליו לבדוק היטב בעין יפה ובריאה את עלי החסא מהתולעים המצויים בהם, שכל תולעת הגדלה במחובר בפירות וירקות, חייב עליה משום שרץ השורץ על הארץ.

...לפיכך הבא לקיים מצות מרור בליל פסח בחזרת, צריך לבדוק עלי החסא בדיקה מדוקדקת ומעולה ביותר בעין יפה ובכובד ראש כראוי. וכ"כ הגאון רבי יוסף חיים מבבל בספר בן איש חי (פרשת צו אות כ"ז), שהאשה שהיא עקרת הבית צריכה להזהר מאד בבדיקת עלי החזרת שמצויים בהם תולעים, מפני שכל בני הבית סומכים עליה בזה...

ומכל מקום לאחר בדיקת החזרת והכרפס כראוי בעין יפה ובריאה ובכובד ראש, אין לחוש יותר לתולעים קטנים מאד שאינם נראים לעין בלתי מזויינת, שמא עברו מתחת ידו, שהרי לא ניתנה תורה למלאכי השרת. וכמו שפסק הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת, (מהדורא תנינא, בקונט' אחרון סי' נ"ג), שאין צורך לבדוק התולעים על ידי זכוכית מגדלת, שכל מה שלא נראה לעין יפה ובריאה לא אסרה תורה, שהרי הדבר ידוע מה שאומרים אנשי מדע מומחים שאם נסתכל במיקרוסקופ במים, נראה בהם תולעים רוחשים, ובכל זאת אין מי שיחוש לכך.

צורבא הדף היומי

הרב עובדיה יוסף, חזון עובדיה – פסח, עמ' תרנו

אין שום ספק כלל שהחסה הנפוצה במדינתנו היא החזרת, אע"פ שהיא מתוקה ובודאי שאין לפקפק בה כלל, ומצוה מן המובחר לצאת בה ידי חובת מרור. כיום ניתן להשיג לפסח ובכל השנה, עלי חסה נקיים מחרקים שגדלו אותם בחממות תחת פיקוח הלכתי צמוד.

אמונה

הרב יהודה אריה לייב, האדמו"ר מגור, שפת אמת, ויקרא – פסח, שנה תרנג

מרירות הגלות אינו דבר נפרד ושהיה שינוי רצון בשעת הגאולה. אך כל הסדר שנהג הקדוש ברוך הוא עמנו הכל דרך אחד. כמו שכתוב "ממית ומחיה ומצמיח ישועה". מרור הוא מות [בגימטריא]. כי בגלות חשובים כמתים. אבל הוא לצורך חיות חדש ולהיות ישועה לדורות. ולכן צריכין לאכול מרור שאנחנו עתה בגלות ויכולין באכילת מרור למתק המרירות בלילה זו. ולכן "בלע מרור לא יצא" כי טעם מרור נרגיש עתה ביותר מהמצה, אבל המרור מתמתקת עתה. ולכן בעל הגדה סומך אחר "מרור זה שאנו אוכלין" וכו' – "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו יצא ממצרים". שזה כוונת המרור עתה. וכמו שיש לסמוך גאולה לתפלה. לכן עתה בזמן גאולה צריכין להתפלל על צרותינו כמו שכתוב "כן יגיענו למועדים ורגלים... שמחים בבנין עירך" וכו'.

הרא"ה קוק, עולת ראיה, ב, עמ' רפח-רפט

מרור. המצה היא זכר לחירות, שיסודה היא ההכרה שכל דרך ד' כתורה היא תולדה נאמנה מכוונת לפי אמתת טבעיותנו הכללית, מצד כללות כנסת ישראל, על כן החירות האמיתית הוא להתפתח ע"פ הטבע הפנימי בלא עירוב יסודות זרים המעיקים. זהו אמנם מצד עצם טבע הנפש, אבל ישנם גם כן סיגים שנדבקו בנו, והם אינם נותנים לטבע הטהור הישראלי לצאת אל הפועל. על כן מצדם הננו צריכים לקבל גם כן את העבדות הנעימה, עבודת עבד לד' אלהי ישראל, יוצרי מבטן לעבד לו, שזה הכשרון קנינו גם כן בעבדות של מצרים, שאמנם אחרי שיסורו מאתנו כל הצדדים הרעים של העבדות ישאר לנו הצד היפה שבו, שעל ידו יוכל האדם באהבה לסבול גם כן מה שהוא נגד רצונו ונטייתו, שהוא יסוד המרור, לקבל באהבה את מרירת החיים, כשיודע שיש לפניו מטרה עליונה ונעלה מוסרית. על כן יבא המרור אחר המצה.